

Araştırma Makalesi

Başvuru: 08.08.2022

Kabul: 12.09.2022

Atıf: Yeşilçayır, Celal. "Viktor E. Frankl'ın Yaşam Felsefesi ve Anlam," *Temaşa Felsefe Dergisi* sayı: 18 (Aralık 2022): 55-67. <https://doi.org/10.55256/temasa.1159089>

Viktor E. Frankl'ın Yaşam Felsefesi ve Anlam¹

Celal Yeşilçayır²

ORCID: 0000-0002-3132-920X

DOI: 10.55256/TEMASA.1159089

Öz

Yaşam felsefesi özellikle son iki yüzyıl içinde gelişerek, bir felsefe disiplini oluşturacak şekilde literatürde yer almaya başlamıştır. Sanayi devrimi ve doğa bilimlerinin gelişmesiyle birlikte insanla ilgili anlayışların çoğalmaya başladığı görülmektedir. İnsanın anlaşılması bağlamında nesnel ölçütlerin olup olamayacağı ile ilgili olarak birtakım tartışmaların ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Örneğin Dilthey ve Bergson insan hayatı ile ilgili konuların nesnelci ve bilimsel yöntemlerle incelenmesine karşı bazı eleştiriler yöneltmişlerdir. Bununla birlikte yaşam felsefesinin Kıta Avrupa'sında gelişmeye başladığı görülmektedir. Avusturyalı Viktor E. Frankl'ın ise yaşam felsefesi alanına psikoloji alanından eklenildiğini iddia etmemiz mümkündür. Psikoterapinin klinik dışı uygulamalarını önemseyen Frankl, bilinen tekniklerin alanını genişleterek, bu alanı yaşam felsefesi ile ilişkilendirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede onun psikoterapi alanı ile felsefe arasında bir köprü inşa etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Elinizdeki çalışmada onun yaşam felsefesi ve anlam arasında kurduğu ilişki analiz edilmektedir. Bu çerçevede onun yaşam felsefesi bakımından önemli olan varoluş, kendini aşma, öznel, mukayese, mutluluk, başarı ve acı gibi kavramların tartışılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Viktor E. Frankl, Yaşam Felsefesi, Anlam, Varoluş, Öznel.

Viktor E. Frankl's Philosophy of Life and Meaning

Abstract

The philosophy of life has developed especially in the last two centuries and has started to take place in the literature in a way to form a philosophy discipline. With the industrial revolution and the development of natural sciences, it is seen that understandings about human beings have begun to increase. It is understood that there are some discussions about whether there can be objective criteria in the context of understanding human. For example, Dilthey and Bergson have directed some criticisms against the study of subjects related to human life by objectivist and scientific methods. With this, it is seen that the philosophy of life started to develop in Continental Europe. It is possible to argue that the Austrian Viktor E. Frankl articulated the philosophy of life from the field of psychology. Frankl, who cares about the non-clinical applications of psychotherapy, tries to connect this field with the philosophy of life by expanding the field of known techniques. In this context, it is understood that he tried to build a bridge between the field of psychotherapy and philosophy. In the present study, the relationship he established between his philosophy of life and meaning is analyzed. In this framework, it is aimed to discuss issues such as existence, self-transcendence, subjectivity, comparison, happiness, success and pain, which are important in terms of his philosophy of life.

Keywords: Viktor E. Frankl, Philosophy of Life, Meaning, Existence, Subjectivity.

¹ Bu makale 14-15 Mayıs 2022 tarihlerinde Ankara Bilim Üniversitesi tarafından organize edilen Uluslararası Ankara İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi'nde sunulan ve daha önce tam metni yayımlanmayan "Viktor Frankl'ın Yaşam Felsefesi Bağlamında Anlam Arayışı ve Logoterapi" adlı bildirinin geliştirilmiş, tam metin halidir.

² Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi ABD. celalyesil@hotmail.com

Giriş

Yaşam Felsefesi'nin (Alm. *Lebensphilosophie*, Fr. *Philosophie de la vie*, İng. *Philosophy of life*) temelleri Antik Dönemler'e kadar geri gitmekle birlikte bağımsız bir felsefe disiplini olarak ortaya çıkışı XIX. Yüzyıl'a tekabül etmektedir. Bu dönemde aynı zamanda modern bilim ile onun etkisi altında kaldığı pozitivism yükselişe geçmiştir. Yaşam Felsefesi doğa bilimlerinin mekanik ve pozitivist tutumları karşısında gelişen insan (tin) temelli bir anlayıştır. Bu anlayışın Almanya'da kurucusu olarak bilinen Wilhelm Dilthey'e göre insanla ilgili konuları salt ampirik/nesnelci bir metotla incelemek doğru bir tutum değildir.³ Dilthey'e göre felsefenin temel amacı insan yaşamını kendi özgün ve öznel değeri içinde görebilmek olmalıdır.⁴ Bu yüzden insanı ampirik/pozitivist bakış açısından ziyade tarihsel ve psikolojik bağlamı içinde anlamak gerekmektedir.⁵ Söz konusu fikirlerinde dolayı o, Yaşam Felsefesi'nin öncüsü olarak kabul edilmektedir.

Bu akımın Fransa'daki önemli temsilcisi Henri Bergson ise pozitivism etkisi altındaki bilimsel yorumlara karşı insani değerlerin önemini vurgulamıştır. Bergson'a göre yaşamda dinamizm ve süreklilik olduğundan determinist/pozitivist yöntemlerle insanı anlamaya çalışmak doğru bir tutum değildir. Bu nedenle o, felsefenin dış dünyadaki nesnelere ziyade insanın iç dünyasına yönelmesi gerektiğini ileri sürmektedir.⁶ Dolayısıyla kişisel deneyimlerin çeşitliliği ve öznelliği yaşam felsefesinin ele aldığı temel konular arasında yer almaktadır.⁷ Dilthey ve Bergson'un ileri sürdüğü düşünceler, yaşam felsefesinin bir disiplin olarak oluşumunda başat rol oynamıştır. Şu hâlde "insan hayatının" bizatihi kendisi ve "hayat" kavramı felsefenin temelini oluşturmalıdır. Aynı zamanda tarihsel deneyimlerin farklılığı ile insanların kişisel tecrübelerinin öznelliği ve insan psikolojisi yaşam felsefesi bakımından önem arz etmektedir. Yaşanmış tecrübelerinin çeşitliliğinden hareket eden yaşam felsefesi filozofları, insan hayatını anlamının, belirgin ve yeknesak bir formüle indirgemenin doğru olmadığını düşünmektedirler. Bu çerçevede Dilthey ve Bergson'un öne sürdüğü "tarihsellik", "öznel tecrübeler", "insan psikolojisi", "anlam", "özgürlük" ve "anti-pozitivism" gibi fikirlerin yaşam felsefesi adına önemli olduğu anlaşılmaktadır. Yaşam felsefesi disiplini XX. Yüzyılda gelişimini sürdürmeye devam etmiştir.

Avusturyalı psikolog Viktor Emil Frankl, 1942-1945 yılları arasında, Nazi Toplama Kampları, Auschwitz ve Dachau'da esir tutulmuştur. Nazilerin II. Dünya Savaşı'nı kaybetmesiyle birlikte Frankl, özgür kalmış ve Toplama Kampları'ndan sağ kurtulan ender kişiler arasında yer almıştır. Onun ölüm odalarına gitmekten kurtulup, hayatta kalmasında hayat ve anlam arasında kurduğu ilişkinin önemli bir rolünün olduğunu anlaşılmaktadır. Kendi ifadesiyle: "Geleceğe ve gelecekte yerini bulması mümkün olan bir anlama bel bağlayanlar, hayatta kalma şansı en yüksek olanlardı."⁸ Aynı zamanda Frankl, Toplama Kampı'nın ağır şartlarında "buradan çıktıktan sonra psikoloji adına önemli bir kitap yazacağım" diyerek hayata tutunmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Nietzsche'nin "Yaşamak için bir nedeni olan insan her türlü nasıl'a katlanabilir" sözü onun hayata tutunması bakımından çok değerlidir.⁹ Bahsi geçen düşünceler onun yaşam felsefesine dair fikirlerinin oluşumu bakımından önem arz etmektedir. Frankl, *Toplama Kampında yaşadıklarını Trozdem Ja zum Leben*

³ Wilhelm Dilthey, *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, çev. Doğan Özlem. (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), 13-15.

⁴ Bedia Akarsu, *Çağdaş Felsefe Akımları* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1998), 137.

⁵ Dilthey, *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, 17-18.

⁶ Henri Bergson, *Ruh Teorileri & İnsan Ruhunu ve Kişiliği*, çev. Esat Burak Altıntaş. (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2020), 60.

⁷ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Say Yayınları, 2014), 457.

⁸ Viktor E. Frankl, *Yaşamı Karşılama*, çev. Duygu Bolut. (İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2022), 114-115.

⁹ Viktor E. Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, çev. Özge Yılmaz. (İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2021), 87.

sagen. *Ein Psychologe erlebt das Konzentrationslager*¹⁰ (Yine de Hayata Evet demek. Bir Psikolog Toplama Kampı'nı Yaşıyor) adlı bir eserle kitaplaştırmıştır. O, eserlerinde Toplama Kampında umutlarını yitirenlerin çabuk hayatını kaybettiklerini, geleceğe yönelik bir anlama/ümede bağlananların ise hayatta kalma şanslarının daha yüksek olduğunu ifade etmektedir.¹¹ Bununla birlikte Toplama Kampı deneyimleri Frankl'ın eserlerinin arka planında sürekli olarak hissedilmektedir.

Elinizdeki çalışmanın temel amacı Frankl'ın yaşam felsefesi ve anlam arayışı çerçevesinde ileri sürdüğü görüşleri ele alıp, tartışmaktır. Aynı zamanda Frankl'ın yaşam felsefesi ve hayatın anlamı arasında kurduğu rabita üzerinde durulmaktadır. Araştırmamız çerçevesinde ele alınacak konular şunlardır: *Varoluş, Yaşam ve Anlam, Kendini Aşma ve Anlam, Öznellik, Mukayese/Kıyas*¹² ve *Anlam, Mutluluk, Başarı ve Anlam, Acı ve Anlam*. Bununla birlikte *Varoluş, Yaşam ve Anlam* konusu çerçevesinde “Varoluşçu Psikoloji” anlayışına da yer verilecektir. Son tahlilde ise Frankl'ın düşüncelerinin yaşam felsefesi geleneği içindeki özgünlüğü ile bu fikirlerin günümüz bağlamında nasıl değerlendirilmesi gerektiği tartışılmayı bekleyen konulardır. Çalışmamız Frankl'ın yaşam felsefesi ve anlam konusuna yöneldiğinden *logoterapi* (anlam terapisi) konusu minimal seviyede ele alınmaktadır. Çünkü logoterapi'nin ortaya çıkışı, gelişimi, uygulanan teknikler ve günümüzdeki durumu ayrı bir çalışma gerektirmektedir. Bununla birlikte psikolog Frankl'dan ziyade onun felsefeci yönü göz önüne serilmeye çalışılmaktadır. Elinizdeki çalışmada felsefi metin analizi, yorumlama ve sentezleme yöntemine başvurulmaktadır. Bu çerçevede Frankl'ın kaleme aldığı *İnsanın Anlam Arayışı, Duyulmayan Anlam Çılgılığı, Anlam İstenci*¹³ ve *Yaşamı Karşılama* adlı eserleri araştırmamızın temel kaynaklarıdır. Bu çerçevede onun eserlerini temel alarak yaşam felsefesini ve bu minvalde ele aldığı anlam arayışı konusunun sistematik analizine geçebiliriz.

1. Frankl'ın Yaşam Felsefesi

Başlıkta da vurgulandığı gibi Frankl'ın yaşam felsefesinde başat rol oynayan temel unsur ve kavram anlamdır. O bu düşüncesini “anamlı bir yaşam felsefesi geliştirmek”¹⁴ şeklinde ifade etmektedir. Şu hâlde “psikiyatr” ve “nörolog” olarak bilinen Frankl'ın düşüncelerinin aslında psikoloji ile felsefenin ortak konuları olduğunu söylememiz mümkündür. Ona göre kendisinden önce psikoterapideki temel eksikliklerden biri klinik dışı hususların göz ardı edilmesidir. Öyle ki o, psikoterapinin klinik dışı yöntemleri “yaşam felsefesi” ile doğrudan ilgili olduğunu ve yaşam felsefesi olmadan psikoterapinin eksik olacağını ileri sürmektedir.¹⁵ Kendisi bu durumu Paul Schilder'in, psikanalizin aslında bir “dünya görüşü” (Weltanschauung) olduğu savıyla ve Gordon Pleune'nin psikanalizin özünde bir “ahlak sanatı” olduğu düşüncesiyle açıklamaya çalışmaktadır.¹⁶ Buna göre salt mekanizma ve tekniğe bağlı yöntemlerle insan davranışlarını anlamaya çalışmak oldukça yetersiz bir tutumdur. Bu özelliğine istinaden Frankl'ın yaşam felsefesinin öncülerinin izinden gittiğini iddia

¹⁰ Türkçeye muhtemelen İngilizce çevirisi olan *Man's Search Meaning*'den etkilenilerek *İnsanın Anlam Arayışı* olarak çevrilmiştir.

¹¹ Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, 22.; Viktor E. Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı, Psikoterapi ve Hümanizm*, çev. Selçuk Budak. (İstanbul: Totem Yayınları, 2019), 33.

¹² Buradaki kıyas ifadesi, mantıktaki iki öncülden bir sonuç çıkarmak anlamında değildir. Daha ziyade mukayese kast edilmektedir.

¹³ Bkz. Viktor E. Frankl, *Anlam İstenci*, çev. Mustafa Yalçınkaya. (İstanbul: Totem Yayınları, 2021).

¹⁴ Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı, Psikoterapi ve Hümanizm*, 30.

¹⁵ Frankl, *Anlam İstenci*, 29.

¹⁶ Frankl, *Anlam İstenci*, 29.

etmemiz mümkündür. Zira yukarda açıklamaya çalıştığımız gibi, Dilthey ve Bergson, temel olarak insanı determinist/pozitivist bilimci anlayışlarla incelemenin doğru bir yöntem olmadığını savunmuşlardır.

Frankl aynı zamanda “psikoterapinin felsefe ile olan yakın ilişki içinde olduğu” savını temellendirmek için bazı argümanlara başvurmuştur. Bunlardan birincisi özellikle XX. Yüzyıla birlikte eski dönemlerdeki değerlerin çözülmesi ve insanların varoluşsal boşluğa düşmesi sorunsalıdır. Şu hâlde insanlığı etkisi altına alan iki büyük dünya savaşı, soykırım ve tehcirlerle birlikte insanların varoluşun anlamı ile ilgili sorularında ciddi anlamda artış olmuştur. Özellikle ABD ve Avrupa Ülkeleri’nde yaşayan insanlarda varoluşun anlamına ilişkin psikolojik sorunların belirgin biçimde arttığı dikkat çekmektedir.¹⁷ Frankl’a göre insanların varoluşsal boşluğu doldurabilmek için yaşam felsefesinin vazgeçilmez bir önemi söz konusudur. Bu çerçevede o, insanın anlam arayışının ve anlamın keşfinin var olmak için elzem olduğuna işaret etmektedir. Onun başvurduğu ikinci argüman ise insanların hayvanlar gibi içgüdüsel/itkisel hareket etmeyip, aklını kullanmak durumunda olmalarıdır. Oysa dürtü ve içgüdüler insana nasıl davranması gerektiği konusunda bir fikir vermediği için insanın aklını kullanmayı öğrenmesi gerekir.¹⁸ Buna göre insan genellikle hayatta nasıl davranacağını bilemez ve yaşam felsefesi insanın anlamlı bir hayat yaşayabilmesi bakımından rehberlik edebilecek bir özelliğe sahiptir. Onun başvurduğu üçüncü argümana göre çok çeşitli alanlara bölünmüş olan bilim ve onun indirgemeci teknikleri hayatın anlamı konusunda eksik kalmaktadır. Çünkü insan bir makine ve bir nesne olmadığı için, onun mekanik tekniklerle anlaşılması mümkün değildir. Öyle ki her bilim dalının, gerçek olarak sunduğu bilgiler birbirinden farklılaştığı için farklı bilgileri bütünleştirmek/birleştirmek zorlaşmaktadır.¹⁹ Bununla birlikte Frankl’ın yaşam felsefesi ve anlam çerçevesinde karşımıza çıkan diğer bir hususun “varoluş” kavramı olduğu görülmektedir. Varoluş kavramı çerçevesinde onun felsefe ile psikoloji arasında kurmaya çalıştığı ilişkinin aydınlatılması önem arz etmektedir.

1.1. Varoluş, Yaşam ve Anlam

Frankl’ın eserleri incelendiğinde “anlam” konusunun onun fikirlerinin oluşumunda başat rol oynadığı anlaşılmaktadır. Buna göre öncelikle onun psikoterapi yönteminin “anlam terapisi” (logoterapi) olduğunun altını çizmemiz gerekmektedir. Anlam terapisinin ise “varoluşçu psikoloji” ve yaşam felsefesi ile doğrudan ilişkili bir psikoterapi yöntemi olduğu bilinmektedir. Bu noktada “Varoluşsal psikoloji nedir?” diye bir soru karşımıza çıkmaktadır. Engin Geçtan’a göre varoluşçu psikoloji, varoluşçu felsefenin psikoloji alanına uyarlanmasıdır. Varoluşçuluk, insanın dışındaki bütün varlıklar varlığını başka bir varlığa borçlu iken, insanın kendi varlığını bizzat kendisinin yarattığı anlayışını içeren felsefi anlayıştır. Şu hâlde insan insanlığını kendisi inşa ederken, ağaçlar için böyle bir durum söz konusu değildir. Çünkü insan yaşamaya başlamadan önce onun yaşamı yoktur, yaşama anlam veren insanın kendisidir.²⁰ Bu çerçevede Frankl, özellikle yaşadığı çağda yaygınlaşmaya başlayan varoluşsal boşluğu aşmaya yönelik düşüncelere ve logoterapi yöntemine yönelmiştir. Söz konusu içeriğine istinaden onun kuramını “varoluşsal psikoloji” olarak da adlandırmak mümkündür. Ona göre insanların varoluşsal boşluğu doldurabilmeleri için yaşam felsefesinin ve anlamın vazgeçilmez bir önemi söz konusudur.

¹⁷ Frankl, *Anlam İstenci*, 13, 102.

¹⁸ Frankl, *Anlam İstenci*, 13, 101.

¹⁹ Frankl, *Anlam İstenci*, 101-103.

²⁰ Engin Geçtan, “Varoluşçu Psikolojinin Temel İlkeleri,” *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* sayı: 7 (2019): 13-17.

Varoluşçuluk, insanın “kendini tanımasını, özünü yaratmasını, benliğini kazanmasını”²¹ içeren bir anlayıştır/kuramdır. Buna göre kişinin kendi kaderini ve kendi anlamını bizzat kendi kendisinin yaratması önem arz etmektedir. Varoluşçu düşünceye göre insan kendi sorumluluğunu yüklediği müddetçe özgürleşecektir.²² Ancak buradaki özgürlük, varoluşun insana yüklediği belirlenmiş sınırlar çerçevesindedir. Erkek olarak doğmuş birinin kadınlığı seçmesi mümkün değildir. Çünkü erkek ya da kadın olmak varoluşun yazgısını ve olanaklarını da tanımlar. Bu gerçeğe/duruma karşı çıkanlar otantik olmayan bir varoluş biçimini tercih etmiş olurlar.²³ Frankl varoluş, özgürlük ve anlam arasında belirgin bir ilişki olduğuna dikkat çekmeye çalışır. Ona göre “Özgürlük gerçekten olumlu bir bütünleyiciye ihtiyacı olan olumsuz bir kavram[dır]. Olumlu bütünleyici de sorumluluktur”²⁴ O, bu durumu aynı zamanda “belirlemeciliğe rağmen özgürlük” ve “bağımlılığa rağmen özerklik”²⁵ olarak tanımlamaktadır. Bu durum karşısında Frankl, varoluşçu bir tavırla insanın özgün fırsatının, kendi yükünü taşıma biçimi olduğunu ifade etmektedir.²⁶ Bu noktada onun varoluşçuluğunun, birçok savunucusu olduğu gibi, pesimizm değil, her türlü koşula ve sınırlara rağmen optimizm ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla onun varoluşçu psikolojisini “yaşamı anlamlı hale getirmenin kişinin kendi elinde olması” şeklinde yorumlamak mümkündür. Şu hâlde hayvanlar gibi itkileriyle hareket etmeyen insanlar için kendi akıllarını kullanmak, yaşamak ve var olmak için elzemdir. Bununla birlikte insanın akıl vasıtasıyla hayata dair anlamı keşfedilmesi, varoluşsal boşluğu doldurmak bakımından önem arz etmektedir. Aynı zamanda o, insanın özgün bir fırsatı olarak kendini gerçekleştirmesini “kendini aşma” şeklinde ifade etmektedir.

1.2. Kendini Aşma ve Anlam

Frankl'ın ileri sürdüğü “kendini aşma” düşüncesi onun yaşam felsefesinin önemli öğelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendi ifadesi ile “İnsan, sadece varoluşundaki bu kendini aşmayı gerçekleştirdiği zaman gerçekten insan, ya da gerçek benliği olmaktadır”.²⁷ Şu hâlde insanın yaşamında anlamı keşfetme sürecini “kendini aşma” olarak da ifade etmek mümkündür. Frankl bu noktada psikoloji ve anlam arasında vazgeçilmez bir ilişki olduğunu iddia etmektedir. Bununla birlikte o psikolojinin kendi adının anlamını gerçekleştirebilmesi için bu ismi oluşturan iki kavram olan *psiko/ruh* ve *logosun*²⁸/anlamın hakkını vermesi gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre insan ruhunun peşinde olduğu şeyler anlamlardır.²⁹ Kendini gerçekleştirmek ya da kendini aşmak, insan ruhunun anlamları keşfetmesi suretiyle gerçekleşecektir. Bununla birlikte insanın maddeleşmekten ve neşene olmaktan uzaklaşabilmesi için kendini aşmaya ihtiyacı vardır. Çünkü dünyada olmak, dünyaya açık olmayı gerektirmektedir. Ona göre hayatın anlamlarına karşı kapanarak anlamı keşfetmek mümkün olamayacağından, insanın mevcut varoluşunu aşması elzemdir. Başka bir ifadeyle

²¹ Asım Bezirci, “Önsöz Varoluşçuluğun Tanımı” *Varoluşçuluk (existentialisme)* içinde, çev. Asım Bezirci (İstanbul: Say Yayınları, 1997), 11.

²² Ahmet Akın, Betül Düşünceli ve Tuğba Çolak, “Kişisel Anlam Profili: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması,” *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi* 2/1, (2016): 13.

²³ Geçtan, “Varoluşçu Psikolojinin Temel İlkeleri,” 16.

²⁴ Frankl, *Anlam İstenci*, 65.

²⁵ Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı Psikoterapi ve Hümanizm*, 46.

²⁶ Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, 88.

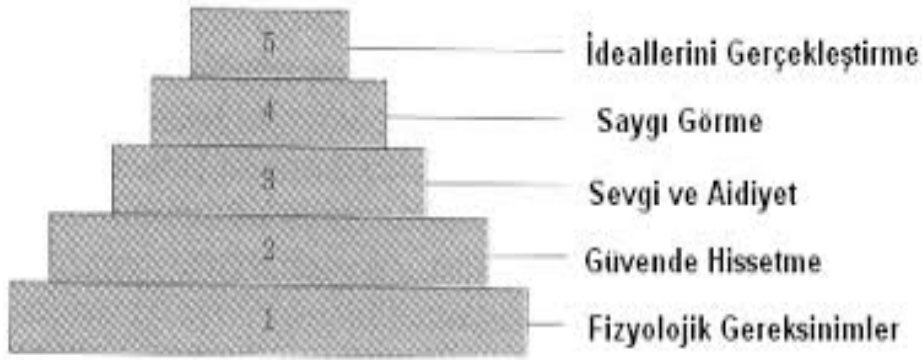
²⁷ Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı Psikoterapi ve Hümanizm*, 34.

²⁸ Logos: Antik Yunan düşüncesinde söz, konuşma, düşünce, akıl, anlam, açıklama, bir şeyin her ne ise o olmasını sağlayan nedenler, belli bir disiplinde fenomenleri açıklamak amacıyla kullanılan yöntem ve ilkeler, bir şeyi bizim için anlaşılır kılan temel dayanak anlamına gelen sözcük. <http://www.dusunuyorumdergisi.com/logos/> erişim 28 Temmuz 2022.

²⁹ Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı, Psikoterapi ve Hümanizm*, 53.

insanın kendinden çıkması gerekmektedir.³⁰ Böylelikle özerk öznenin, anlam dünyasını keşfetmesi mümkün olabilecektir. Onun bu düşüncesi Mevlana'nın *Divan-ı Kebir* adlı eserinde yer alan “Kendinden kalk, yola çık, kendine gel”³¹ sözlerini hatırlatmaktadır. Frankl'ın kendini aşma konusunda ileri sürdüklerine istinaden “insanın tekâmülü ancak öteki ile mümkündür” diye bir çıkarsama yapmamız mümkündür.

Diğer taraftan kendini aşmak ve anlam arayışı bağlamında Frankl'ın psikoloji biliminin öncüsü Sigmund Freud'a bazı itirazlarının olduğu dikkat çekmektedir. Frankl, Charlatte Bühler'e yaslanarak, insanlığın bütün kültürel ürünlerinin kişisel tatmine dayandığını iddia eden Freud'a katılmadığını ifade etmektedir. Buna göre insanı salt arzu tatmini peşinde olan bir varlık olarak sınırlandırmak eksik bir tutum olacaktır. Çünkü insan bir gaye ve amaçlılık çerçevesinde yaşamın anlamına yönelmesi mümkün olan hatta buna ihtiyacı olan bir varlıktır.³² Diğer taraftan Freud, yaşamın anlamını sorgulayan birinin hasta olduğunu iddia ederken³³, Frankl ise bu sava karşı çıkarak, anlam arayışının gayet insani bir tutum olduğunu savunmaktadır. Ona göre anlam arayışı insan olmanın ayırt edici temel özelliklerinin başında gelmektedir.³⁴ Diğer taraftan o, Abraham Maslow'un kuramını da yaşam felsefesi bağlamında eleştirmektedir. Frankl, söz konusu İhtiyaçlar Hiyerarşisinde anlam katmanına yer verilmediğinden dolayı eksik bir kuram olduğunu ileri sürmektedir.³⁵



Şekil 1: Abraham Maslow'un İleri Sürdüğü İhtiyaçlar Hiyerarşisi³⁶

Buna göre söz konusu hiyerarşi, insanı anlamak bakımından oldukça eksik bir kuramdır. Hatta Frankl söz konusu hiyerarşide temelde olan temel ihtiyaçların karşılanmadığı durumda bile anlamın önemli olduğunu iddia etmektedir. Diğer taraftan Freud zevke yönelimden söz ederken bireysel psikolojinin kurucusu Alfred Adler, güce yönelimden söz ediyordu. Frankl ise gelenek içinde farklı bir noktaya, anlam istencine, dikkat çekmeye çalışmaktadır.³⁷ Öyle ki anlam, Toplama Kampları'nda önemli olduğu gibi, ölüm yatağındaki insan için de çok önemlidir. Bu bağlamda o, şu soruyu yöneltmektedir: “Bu tür koşullarda anlam, hatta nihai anlam açlığının, karşı konulmaz bir şekilde su yüzüne çıktığını kim inkâr edebilir?”³⁸ Dolayısıyla anlam yalnızca temel ihtiyaçlar karşılanınca ortaya çıkan bir husus değildir, hayatın bütün alanlarında elzem olan temel insani bir gereksinimdir. Bununla birlikte Frankl'ın düşüncelerinin psikoloji geleneği içinde önemli bir eksiği tamamlama çabası içinde olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü insanı sadece itkiler/içgüdülerden oluşan kapalı, mekanik bir sistem olarak düşünmek, onu nesneleştirecektir. Oysa insan bir özne olarak kendi varoluşunu kendi inşa eden bir varlıktır ve bunu gerçekleştirebilmesi için anlama yönelerek, kendini gerçekleştirmesi mümkündür. Öyle ki anlam, hayatın bütün alanlarında elzemdir ve insanın ruh sağlığını korumak için anlamı önemsemesi

³⁶ <http://www.okanacar.com/2015/03/maslowun-ihtiyaclar-hiyerarşisi.html> erişim 28 Temmuz 2022.

³⁷ Gizem Çelik, “Logoterapi: Bileşenleri ve Terapi Teknikleri,” *Toplum ve Sosyal Hizmet* sayı: 28/2 (2017): 79.

³⁸ Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgınlığı Psikoterapi ve Hümanizm*, 32.

gerekmektedir.³⁹ Bununla birlikte Frankl'ın yaşama felsefesi ve anlam arasında kurduğu ilişkinin çok boyutlu olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu ilişkiselliğin önemli boyutlarından biri de onun öznellik ve mukayese bağlamında ortaya çıkmaktadır.

1.3. Öznellik, Mukayese ve Anlam

Yaşam felsefesinin öncüleri Dilthey ve Bergson, insanı mekanik ölçütlerle anlamaya çalışmanın oldukça eksik bir tutum olacağına dikkat çekmeye çalışmışlardır. Buna göre bireysel deneyimlerin öznelliği, yaşam felsefesinin temelinde yer alan bir anlayıştır. Bu çerçevede Frankl insan yaşamının ve deneyiminin öznelliğini, yaşam felsefesinin önemli unsurlarından biri olarak belirlemiştir. O bir taraftan insanların kendini gerçekleştirme/kendini aşma biçimlerinin aynı olamayacağına savunurken, diğer taraftan da kişisel deneyimlerin öznelliğine vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda o bu düşüncesini varoluşçu düşünceleri ile de ilişkilendirerek insani varoluşun kendine aşkınlığından söz etmektedir. Buna göre insan hayatında tekdüze biçimler yerine deneyimlerin öznelliği ve farklı içerikler söz konusudur. O bu bağlamda Gordon Allport'un "insan zihni her an bir niyet tarafından yönlendirilir" ifadesini de referans olarak göstermektedir.⁴⁰ Dolayısıyla insan yaşamında sonuçta ortaya çıkanlar yerine öznel deneyimlere bakmak daha doğru olacaktır. Öyle ki her bireyin kendi öznel hayat deneyimleri minvalinde farklı anlam arayışına yönelmesi mümkündür.

Frankl insan hayatının öznel anlamını İnsanın Anlam Anlayışında detaylı bir biçimde açıklamaya çalışmaktadır. Kendi ifadesiyle "Önemli olan genel olarak hayatın anlamı değil, insanın hayatının verili bir andaki öznel anlamıdır. [...] Herkes hayatında tamamlanması gereken bir ödevi beraberinde getiren bir iş veya misyonla karşı karşıyadır. Kimsenin yerine bir başkası geçemez ve kimse hayatını tekrar yaşayamaz".⁴¹ Çünkü insan varoluşu farklı hayat koşullarını ve farklı deneyimleri gerekli kılmaktadır. Frankl'a göre insanın karşılaştığı her durum farklı bir deneyimi gerektirebileceğinden hayatın anlamı zamana ve duruma göre değişebilir. İnsanın genel anlamda hayatın anlamını sormak yerine içinde bulunduğu durumla anlamın ilişkisini sorması daha doğru bir tutum olacaktır. Öyle ki insan hayatı sadece kendi bakış açısı (Weltanschauung) tarafından kavrayabilir ve anlamlandırabilir.⁴² Dolayısıyla Frankl'ın yaşam felsefesine yönelik tek bir anlamın olmadığı anlaşılmaktadır. İnsan hayatının farklı zorlukları ve çözüm yollarının farklılığına istinaden farklı anlamların ortaya çıkması olasıdır. Bununla birlikte insanı yaşamını mekanik ve indirgemeci yöntemlerle çözmeye çalışan kuramların oldukça sınırlayıcı anlayışlar olduğu anlaşılmaktadır.

İnsan konusundaki indirgemecilik hususunda Frankl'ın yine Freund'un fikirlerine eleştiriler yönelttiği anlaşılmaktadır. Ona göre "id, ego ve süperego" teorisi belli bir açıklayıcılığı olmasına karşın insanı anlamak bakımından oldukça sınırlandırıcı bir kuramdır. Çünkü vicdanı *süperegoya* indirgemek ve aşkın *idin* sonucu olarak ortaya çıktığını iddia etmek doğru tutumlar değildir.⁴³ Buna göre o, Freud'un bir yönüyle yol açıcı bir dahi, diğer yönüyle indirgemeci bir bilim insanı olduğunu iddia etmektedir.⁴⁴ Frankl bu çerçevede konuyu çağının önemli bir sorunu olarak gördüğü bilim alanlarında uzmanlaşmaya getirmektedir. Ona göre uzman

³⁹ Frankl, *Duyulmayan Anlam Çığılığı Psikoterapi ve Hümanizm*, 33.

⁴⁰ Frankl, *Anlam İstenci*, 55.

⁴¹ Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, 114.

⁴² Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, 114.

⁴³ Frankl, *Anlam İstenci*, 34.

⁴⁴ Frankl, *Anlam İstenci*, 42.

denilen kişiler tek bir ağaçla ilgilendiklerinden hakikat ormanını görememektedirler. Buradaki zorluk bölümlere ayrılmış insana dair bulguların nasıl bütüncül hale getirileceğidir. Çünkü her bilim dalının uzmanı kendi alan gözlüğünden insan hayatına baktığında bilim ideolojisiye dönüşecektir. Buradaki temel sorun bilimlerin alt dallara ayrılmasından ziyade, herkesin kendi görüşünü genelleştirip insanı buna göre indirgemeye çalışmasıdır.⁴⁵ Dolayısıyla uzmanlaşan bilim dallarının her birinin kendisini her şeyin merkezinde görmeye başlamasının büyük bir yanığı olduğu anlaşılmaktadır. Böyle olduğu zaman kendi içinde özerk alanlara bölünmüş olan bilim dallarının insanın anlam arayışına yön göstermekten ziyade anlamı körelten bir yapıya bürünmeleri kaçınılmaz olacaktır.⁴⁶ Frankl bunu şöyle formüle eder: “Bilim gerçeklikle, gerçekliğin çok boyutluluğunda uğraşamaz; bunun yerine o, gerçekliği tek boyutluymuş gibi ele almak zorundadır”.⁴⁷ Bununla birlikte insanı bütüncül olarak anlayabilmek ve her insanın kişisel hayat deneyimine göre öznel bir değer alanına sahip olduğunu anlayabilmek gerekmektedir. İnsan hayatının öznel tecrübelerine istinaden öznel anlamların olabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Tek tek alanlara bölünmüş olan bilimlerin ötesinde bu imkânı sağlayabilecek olan alan ise bütüncül bakma niteliğine sahip olan felsefedir.

Frankl’ın öznellik ve anlam bağlamında ileri sürdüğü görüşlerden biri de mukayese/kıyas konusudur. Öyle ki insan hayatını tekdüze/yeknesak bir çizgiye indirgeyemeyeceğimiz için kıyas yapmak, yaygınlaşmış, ciddi bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Ona göre “Hiçbir insan ve hiçbir yazgı, başka bir insan ve yazgıyla kıyaslanamaz. Hiçbir durum kendini tekrar etmez ve her durum farklı bir cevap gerektirir”.⁴⁸ Şu hâlde insanları ve yaşamlarını niceliksel/sayısal olarak kıyaslayıp değerlendirmeler yapmak doğru bir tutum olmayacağı gibi anlamı da öteleyen bir tutum olacaktır. Buna göre Frankl’ın belirgin bir biçimde insan hayatının öznelliği üzerinde durduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda onun bu düşünceleri, insan hayatını ele alırken kendi öznel yaşam felsefesi çerçevesinde değerlendirmemiz gerektiğine işaret etmektedir. Her insan kendi öznel hayat deneyimine sahip ise insanları sürekli olarak birbiriyle kıyaslamak ve buradan bir derecelendirme oluşturmak bir nevi “abesle iştigal etmek” olacaktır. Böylelikle Frankl’ın yaşam felsefesi bağlamında anlamın öznel olarak keşfedilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte onun öznellik ile anlam arasında kurduğu ilişkiyi, hayatın diğer alanlarında da temel bir prensip olarak kabul edildiği dikkat çekmektedir. Bu çerçevede onun başarı, mutluluk ve acı/ıstırap gibi hususları bir filozof edasıyla yeniden yorumladığı görülmektedir.

1.4. Mutluluk, Başarı ve Anlam

Frankl’ın düşüncelerinde anlam konusuna yönelirken başarı ve mutluluk ile ilgili önemli tespitler ileri sürdüğü dikkat çekmektedir. O, insan hayatına ilişkin söz konusu konuları açıklarken başarı ve mutluluğun niyetlenmeyen bir sonuç olarak ortaya çıktığını ileri sürmektedir.⁴⁹ Kendi ifadesiyle “Mutluluğa engel olan şey, “mutluluk arayışı”nın kendisidir. Bunu ne kadar çok hedefimiz yaparsak, bu hedeften de o kadar çok şaşarız”.⁵⁰ Buna göre mutluluk peşinde koşmanın mutluluğa ulaşmaktaki en büyük engel olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki insan haz ve mutluluğun ne kadar çok peşine düşerse bunlar insandan o kadar uzaklaşacaktır. Hatta Frankl

⁴⁵ Frankl, *Anlam İstenci*, 34-35.

⁴⁶ Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı Psikoterapi ve Hümanizm*, 59.

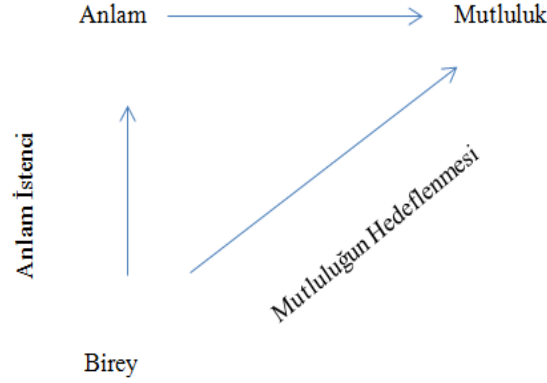
⁴⁷ Frankl, *Anlam İstenci*, 45.

⁴⁸ Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, 88.

⁴⁹ Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı Psikoterapi ve Hümanizm*, 35.

⁵⁰ Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı Psikoterapi ve Hümanizm*, 35.

sürekli olarak bunların peşine düşmenin insanda bir takım psikolojik sorunlara da yol açabileceğini ifade etmektedir.⁵¹ Bunun yerine insanın kendi hayatı için değerli ve hayat şartlarına uygun bir anlama yönelmesi daha doğru olacaktır. Böylelikle mutluluk denilen şey, birey onu doğrudan bir hedef yapmadan, kendiliğinden ortaya çıkacak bir duygu olacaktır. Aşağıdaki şekilde Frankl'ın anlam ve mutluluk arasında kurduğu ilişki gösterilmeye çalışılmıştır:



Şekil 2: Frankl'ın Anlam ve Mutluluk Arasında Kurduğu İlişki⁵²

Onun yaşam felsefesinde mutluluk, neşe, haz vb. şeyleri doğrudan hedef yapmaktan ziyade bireyin anlama yönelmesi temel dayanak noktasıdır. Buna göre insanın mutluluğunun (haz, neşe, keyif vb.) nedenini/kaynağını görmezden gelerek, doğrudan sonuca ulaşmaya çalışması mutsuzluk ortaya çıkaracaktır. Dolayısıyla insanda mutluluk vb. duyguları ortaya çıkaracak olan nedenleri/kaynakları hedef yapmak önem arz etmektedir. Bu nedenler ise insanın öznel deneyimine uygun olarak keşfedebilecek olan anlamlardır. Anlamı görmezden gelerek doğrudan mutluluğa yönelmek kaynaksız bir mutluluk arayışı olacağından, sonuçsuz kalacaktır. Hatta mutluluk hedef yapılmayıp, anlama yönelmek insan yaşamının temel felsefesi olmalıdır. Böylelikle mutluluğu doğrudan hedef yaparak ortaya çıkan hayal kırıklığı vb. psikolojik sorunların da önüne geçilmiş olacaktır. Diğer bir ifadeyle insanın hayatında anlama yönelmesi ruh sağlığını koruması için atılmış önemli bir adım olacaktır. Bununla birlikte Frankl'ın düşüncesi, Schopenhauer'ın mutluluğun düş kırıklığından başka bir şey olmadığı⁵³ savından farklı bir yerde durmaktadır. Çünkü onun tezi bazı varoluşçuların benimsediği gibi pesimist bir anlayışa dayanmayıp, umudun önem arz ettiği optimist bir varoluşçuluktur. Bu noktada onun üzerinde durduğu temel husus mutluluğun doğrudan hedef yapılmayıp, anlamın önemsenmesidir.

Frankl, mutluluğun temel hedef yapılmasından ortaya çıkan hayal kırıklığı durumunu, benzer bir biçimde başarı için de düşünmektedir. Kendi ifadesiyle aktarırsak:

“Başarıyı amaçlamayın; bunu ne kadar amaçlayıp hedef haline getirirseniz, elinizden o kadar kolay kaçırırsınız. Mutluluk gibi başarı da kovalanamaz: Kendisi ortaya çıkmalı ve bu sadece insanın kendisinden daha büyük bir davaya bağlanmasıyla veya insanın kendisi dışında bir insana tesliminin yan etkisi olarak gerçekleşebilir. Mutluluk kendiliğinden ortaya çıkmalıdır ve aynı başarı için de geçerlidir; onu önemsemeyerek ortaya çıkmasına izin vermelisiniz.”⁵⁴

⁵¹ Frankl, *Anlam İstenci*, 49.

⁵² Frankl, *Anlam İstenci*, 50-51.

⁵³ Arthur Schopenhauer, *İnsan Doğası Üzerine*, çev. Elif Yıldırım. (İstanbul: Oda Yayınları, 2018), 29.

⁵⁴ Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, 14.

Kanaatimize göre insanların hayatlarında farklı deneyimlere, kendine özgü şartlar ile yaşam şartlarına sahip olması nedeniyle standart/belirgin bir başarı ve mutluluk şablonu inşa etmek mümkün değildir. Herhangi birinin yakaladığı başarıyı başka birinden beklemek ve onu doğrudan bu hedefe yönlendirmek insanı mekanik bir düzeneğe indirgemekle aynı şey olacaktır. Bununla birlikte insan yaşamında doğrudan başarı ve mutluluk hedefli yaşamak eksik ve anlamı öteleyen bir yaşam biçimi olacaktır.

Diğer taraftan Frankl insanın kendini gerçekleştirebilmesi için vicdanının sesini dinlemeye ihtiyacı olduğunu ifade etmektedir. Başarı ve mutluluk hedefinden ziyade bireyin vicdan ile anlama yönelmesi onun hayatı için vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Buna göre psikolojideki tedavi yöntemlerinde ahlaki tutumun ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Böylelikle başarı ve mutluluk durumları hedef yapılmadığı zaman uzun vadede bunlar insanı takip edecektir.⁵⁵ Mutluluk ve başarı hedeflerine ulaşmak için yaşamak arzuya dönük yaşamak olacağından eksik ve anlamdan uzak bir hayat olacaktır. Frankl bu bağlamda spor müsabakalarını da “çağımızın çileciliği” olarak nitelendirmektedir. Sadece müsabakanın sonucuna odaklanmış başarıların hayatın anlamını yok ettiğini ifade etmektedir.⁵⁶ Müsabaka ve olimpiyatlarda yarışacak kişilerin stres, kaygı ve gerilim nedeniyle ruh sağlığı olumsuz yönde etkilenmektedir. Ona göre yarışmacıların “Kendisinden beklenen şey gereksiz bir başarı ve gereksiz bir özveridir.”⁵⁷ Bununla birlikte o herkesin kendisine özgü hayat deneyimleri ve bakış açısı olduğundan, bir insanın başka biriyle yarışmasının doğru olmadığını ileri sürmektedir. Frankl, mutluluk ve başarıda olduğu gibi acı, sıkıntı, ıstırap vb. durumları da yaşam felsefesi bağlamında ele almaktadır.

1.5. Acı ve Anlam

Nazi Toplama Kampları'ndaki tutsaklar, birçok eza ve cezaya tabi tutulmuşlardır. Hakaret, küfür, aç bırakma, ağır işler verme gibi cezaların yanında en korkuncu ise ölüm odalarına göndermektir. Kampta yaşanan acılar/eziyetler ile Frankl'in bunlara karşı geliştirdiği tutum ve düşüncelerin onun yaşam felsefesinin oluşumunda önemli bir rol oynadığını iddia edebiliriz. Bu çerçevede o, Toplama Kampı'nın sıkıntılı günlerinin birinde acı ile kurduğu ilişkiyi şu şekilde ifade etmektedir:

“Zihnimi başka şeyler düşünmeye zorladım. Bir anda kendimi iyi aydınlatılmış, sıcak ve güzel bir derslikte kürsüde dururken buldum. Önümde, rahat sandalyelerde oturan ilgili izleyiciler vardı. Toplama kampının psikolojisi üzerine bir ders veriyordum! (...) Bu şekilde, durumun üstüne, o anın ıstıraplarının ötesine geçmeyi başarmış ve onları geçmişte kalmış şeyler olarak gözlemlemiştim”.⁵⁸

Görebildiğimiz kadarıyla acı ve ıstırap durumlarında insanın zihnini başka bir düşünceye yönlendirmesi mümkün olabilmektedir. Böylelikle yaşananları yine zihinde dönüştürebilmek, anlamın inşasında önemli bir oynamaktadır. Ona göre hayatın bir anlamı varsa çekilen acıların da bir anlamı olmalıdır ve hayata devam edebilmek için acının anlamını keşfetmek önem arz etmektedir.⁵⁹ Kendi ifadesiyle “Yaşamda gerçekten bir anlam varsa, o halde ıstırapta da bir anlam olmalıdır. ıstırap, kader ve ölüm gibi yaşamın alaşağı edilemez bir

⁵⁵ Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, 14.

⁵⁶ Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı Psikoterapi ve Hümanizm*, 95.

⁵⁷ Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı Psikoterapi ve Hümanizm*, 96.

⁵⁸ Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, 84.

⁵⁹ Bkz. Gordon W. Allport, “Önsöz” *İnsanın Anlam Arayışı* içinde, haz. Selçuk Aylar (İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2021).; Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, 11.

parçasıdır".⁶⁰ Buna göre hayatın anlamını neşe, eğlence, mutluluk, üretmek, başarmak vb. ile sınırlandırmak doğru olmayacaktır. Hayatı anlamlı bir biçimde sürdürebilmek bakımından insanların karşılıklarına çıkan acı ve ıstıraplardaki anlamı da keşfetmeleri önemli bir adım olacaktır. Bununla birlikte Frankl'ın yaşam felsefesi ve insanın anlam arayışı için acıya yüklediği anlamlar bununla da sınırlı değildir.

Ona göre neşe, keder, mutluluk, acı vb. insan hayatındaki bütün durumlar onun ahlaki ve insani bir tutum geliştirebilmesi için önüne çıkmış bir fırsat niteliğindedir. Böyle bir yaşam felsefesi benimsendiği takdirde insanların acı ve ıstırap durumlarındaki anlamı keşfetmesi mümkün olabilecektir. Bu bağlamda Frankl, anlamın keşfi ile birlikte insanların ahlaki ve insani tutumlarında gelişim sağlanabileceklerini iddia etmektedir. Eğer acı çekmek insan için kaçınılmaz bir durum ise, onun kişiye söylemek istediği bir anlam olabilir. Bununla birlikte o, yaşanan acıların ve trajedilerin anlamlarını keşfederek, bunları kişisel zaferlere dönüştürmenin mümkün olabileceğini iddia etmektedir. Öyle ki acılar, ıstıraplar ve trajediler insanların kendilerini iyiye doğru tekâmül ettirebilmeleri için bir fırsat olarak görülebilir.⁶¹ Görebildiğimiz kadarıyla Frankl, insanın hayatta acı çekmeyi ortadan kaldıramayacağını ancak bunun yerine acıya karşı bakış açısını değiştirmenin mümkün olabileceğini iddia etmektedir. Kendi ifadesiyle "Yazgı değişmez; değişseydi yazgı olmazdı. Bununla beraber, insan kendisini değiştirebilir, değiştirmeseydi insan olmazdı. Kendini şekillendirebilme ve yeniden şekillendirebilme yeteneği insan olmanın, insani varoluşun bir ögesi olmanın ayrıcalığıdır."⁶² Dolayısıyla insanların acıları, ahlaki ve insani anlamda olgunlaşabilmek/iyileşebilmek için bir imkân olarak görebilmesi mümkündür.

Bununla birlikte Frankl'ın söz konusu düşüncelerini, yaşam felsefesinde önemli bir ilke olan öznellik ile harmanladığı görülmektedir. Şu hâlde onun yaşam felsefesinde ve anlam arayışında önemli bir yeri olan öznellik, acı konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Kendi ifadesiyle "Kimse onu [insanı] ıstırapından kurtaramaz ve ıstırapı onun yerine yüklenemez. Onun özgün fırsatı, yükünü taşıma biçimindedir"⁶³ Buna göre o insanların acıları karşılama ve acıları dönüştürme biçimlerinin birbirinden farklı olabileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla insanların acıları yaşama biçimi ile acıdaki anlamı görebilme yeteneği, kişiye özgü bir tecrübe ve serüven olacaktır. Frankl, bu durumu şöyle ifade etmektedir "İnsan, kaderinin acı çekmek olduğunu fark ederse, ıstırapı kabul etmeyi de bir görev olarak benimseyecektir; bu onun tek ve kendine özgü görevidir."⁶⁴ Dolayısıyla o acıları kişinin kendisinin çekmesi ve tecrübe etmesi gerektiği ifade etmektedir. Aynı zamanda çekilen acı ve ıstıraplardaki anlamı keşfetmek bireysel/özel bir yönelimle mümkündür. Böylelikle acıları yaşama biçimi ve acılardaki anlamı keşfedebilmenin kişiye özgü bir tecrübe olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç Yerine

Frankl'ın yaşam felsefesi ve anlam konusuna ilişkin yaptığımız analizler çerçevesinde bazı bulgular oluşturmamız çalışmamızın amacına uygun olacaktır. Son tahlilde onun yaşam felsefesinin gelenek içindeki yeri ve özgünlüğü ile fikirlerinin günümüz açısından önemini ele almaya çalışalım. Her şeyden önce onun düşünceleri, insanı doğa bilimsel, mekanik ve pozitivist olarak anlama temayülüne karşı çıkan yaşam fel-

⁶⁰ Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, 78.

⁶¹ Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı Psikoterapi ve Hümanizm*, 39.

⁶² Frankl, *Anlam İstenci*, 91.

⁶³ Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, 88.

⁶⁴ Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, 88.

sefesinin öncüleri olan Dilthey ve Bergson ile benzerlik arz etmektedir. Şu hâlde insan varlığı, mekanik bir yapıda olmadığından onu belli teknikler ve bilimlerin sınırlı yöntemleri anlamaya çalışmak oldukça yetersiz kalacaklardır. Aynı zamanda insan yaşamının öznelliği Frankl'ın yaşam felsefesi ve anlam arayışında başat rol oynayan bir husustur. Zira öznel yaşam deneyimleri, insanları birbiriyle kıyaslanabilir, mekanik ve niceliksel varlık kategorisinden ayrı bir yerde olması gerektiğine işaret etmektedir. O, bu düşüncesini hayatta her insan ve her durum için ayrı anlamların mümkün olabileceği savı ile pekiştirmektedir. Çünkü herkes için belli, mutlak anlamlar yoktur ve insan hayatını birbiriyle kıyaslamak öznel anlamları yok edecektir. Diğer taraftan Frankl'ın yaşam felsefesini psikolojisi ile birlikte ele almasının, kendisinden önceki geleneğe uygun bir tutum olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda onun yaşam felsefesi temsilcilerinin önemseydiği özgürlük fikrine felsefi bağlamda yer verdiği anlaşılmaktadır. Şu hâlde özgürlük fikri, insanın “kendini aşması”, “kendini gerçekleştirme” ve bu çerçevede anlamı keşfetmesi şeklinde tezahür etmektedir. Böylelikle onun fikirlerinin, XIX Yüzyıl'da gelişmiş olan pozitivizm cereyanından ayrıldığı ortaya çıkmaktadır.

Bununla birlikte Frankl'ın ortaya attığı fikirlerin birçoğunun özgünlük içerdiği dikkat çekmektedir. Söz gelimi psikoterapiyi, psikoloji ile felsefe arasında bir yerde konumlandığı için onu aynı zamanda bir filozof olarak adlandırabiliyoruz. Diğer bir ifadeyle her iki alanı birleştirdiği/ilişkilendirdiği için onu gelenek içinde özgün bir psikolog-filozof olarak nitelendirmemiz mümkündür. Bu çerçevede onun kendisini yalnızca klinik ortamı ve belli ölçeklerle sınırlandırmaktan ziyade, klinik dışı uygulamalara ve anlam terapisine önem verdiği anlaşılmaktadır. Böylelikle onun insanların ruh sağlığı için anlamı elzem olarak görmesini yaşam felsefesi bağlamında önemli bir adım olarak değerlendirmek gerekmektedir. Diğer taraftan o psikolojinin öncülerinin (Ör. Freud) teorilerini tamamen reddetmeyip, eksiklerini göstermeye çalışmaktadır. Frankl'ın özgünlüğü insan hayatının öznelliği bağlamında ileri sürdüğü mukayese, başarı, mutluluk, acı gibi hususlarda da dikkat çekmektedir. Çünkü insanların hayatlarını bir başkasına aktarmanın imkânsızlığından dolayı mukayese, insan hayatının öznel anlamlarını yok edecektir. Başarı ve mutluluk ise insanın doğrudan hedef yapılmayıp, insanın anlama yöneldiğinde kendiliğinden ortaya çıkacak durumlar olacaktır. Çünkü doğrudan başarı ve mutluluk odaklı yaşamak bu durumları ortaya çıkaracak anlam temellerini görmeyi engellemektedir. Bu çerçevede vicdani ve ahlaki bir anlayışla kişinin kendi hayatında öznel anlamlara yönelmesi yaşam felsefesi adına önemli bir kazanım olacaktır. Başarı ve mutluluk uzun vadede bu yönelimlerin karşılığı olarak ortaya çıkacaktır. Aynı zamanda Frankl, acıyı yok etmenin ya da ortadan kaldırmanın mümkün olamayacağı durumlarda insanın acıya yönelik düşüncelerini değiştirerek bu durumu insani anlamda kazanımlara dönüştürmesinin mümkün olabileceğini ifade etmektedir.

Onun geçen yüzyılda ele aldığı söz konusu fikirlerin günümüz için de önemli anlamlar taşıdığını iddia etmemiz mümkündür. Çünkü günümüzde başta eğitim sistemi olmak üzere hayatın birçok alanında rekabetçi ve yarışçı bir anlayışın popüler olduğu dikkat çekmektedir. Buna göre günümüzün toplumsal yapısının Frankl'ın yaşam felsefesinden oldukça uzak olduğunu görebiliyoruz. Rekabetçi bir hayat anlayışının yanında bireylere kişisel başarı ve mutluluk odaklı düşüncelerin aşılacak istendiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte günümüzde yaygın olan diğer bir anlayışa göre bireyler yapıp-yapamadıklarına göre sürekli olarak birbiriyle kıyaslanmaktadırlar. Çocuklar ve gençler sınav notları ve bu çerçevede ortaya koydukları performansları ölçüt alınarak değerlendirilmektedir. Böylelikle başarı odaklı bir hayat anlayışının benimsenmeyle birlikte, sınavlarda başarısız olanlar değersiz olarak görülmektedir. Doğrudan başarı ve buna bağlı mutluluğun hedeflenmesi, Frankl bağlamında düşünüldüğünde anlamdan eksik yaşamak anlamına gelmektedir. Bununla birlikte

günümüzde sınavlar ve aşırı beklentiler nedeniyle insanların ruh sağlıklarının olumsuz etkilendiği gözlemlenmektedir. Çünkü yarışmacı kültürler kaygı, stres ve gerilimler yaratarak anlamdan uzaklaşmaktadır. Aynı zamanda toplumlar yarışta elenenlerin mutsuz olduğu bir yapıya doğru evrilmiş durumdadır. Böylesi bir yapıda bireylerin yönlendirilebileceği ortak amaçlar, ekip çalışmaları ile ortak ve öznel anlamların neredeyse yok olduğu anlaşılmaktadır. Durum böyle olunca Frankl'ın yaşam felsefesinin günümüz toplumlarına söyleyeceği çok fazla şeyin olduğunu altını çizerek söyleyebiliriz. Çünkü her bireyin kendine özgü öznel bir değerinin sonuç ve başarı odaklı, herkesin aynı kefedede değerlendirildiği bir anlayış yerine her bireyi kendi özneliği içinde değerlendirmek hayatın anlamı bakımından önem arz etmektedir. Böylelikle bireylerin ve toplumların ruh sağlığının iyileştirilmesi bakımından da önemli bir adım atılmış olacaktır.

Kaynakça

- Akarsu, Bedia. *Çağdaş Felsefe Akımları*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1998.
- Akın, Ahmet, Betül Düşünceli ve Tuğba Çolak. "Kişisel Anlam Profili: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması," *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi* 2/1, (2016): 12-19. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ekuaad/issue/25921/273153>
- Allport, Gordon W. "Önsöz" *İnsanın Anlam Arayışı* içinde, Hazırlayan: Selçuk Aylar, 9-12. İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2021.
- Bergson, Henri. *Ruh Teorileri & İnsan Ruhunu ve Kişiliği*. Çeviren: Esat Burak Altıntaş, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2020.
- Bezirci, Asım. "Önsöz Varoluşçuluğun Tanımı" *Varoluşçuluk (existentialisme)* içinde, Çeviren: Asım Bezirci, 7-21. İstanbul: Say Yayınları, 1997.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları, 2014.
- Çelik, Gizem. "Logoterapi: Bileşenleri ve Terapi Teknikleri," *Toplum ve Sosyal Hizmet* sayı: 28/2 (2017): 70-97.
- Dilthey, Wilhelm. *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*. Çeviren: Doğan Özlem, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Frankl, Viktor E. *Anlam İstenci*. Çeviren: Mustafa Yalçınkaya, İstanbul: Totem Yayınları, 2021.
- Frankl, Viktor E. *Duyulmayan Anlam Çılgılığı, Psikoterapi ve Hümanizm*. Çeviren: Selçuk Budak, İstanbul: Totem Yayınları, 2019.
- Frankl, Viktor E. *İnsanın Anlam Arayışı*. Çeviren: Özge Yılmaz, İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2021.
- Frankl, Viktor E. *Yaşamı Karşılama*. Çeviren: Duygu Bolut, İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2022.
- Freud, Sigmund. *Briefe 1873-1939* (Gesammelte Werke Bd. 16) Frankfurt a.M.: Fischer, 1960.
- Geçtan, Engin. "Varoluşçu Psikolojinin Temel İlkeleri," *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* sayı: 7 (2019): 13-17.
- Rumi, Mevlâna Celaleddin. *Divan-ı Kebir*. Çeviren: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- Schopenhauer, Arthur. *İnsan Doğası Üzerine*. Çeviren: Elif Yıldırım, İstanbul: Oda Yayınları, 2018. <http://www.dusunuyorumdergisi.com/logos/> Erişim 28 Temmuz 2022.
- <http://www.okanacar.com/2015/03/maslowun- ihtiyaclar-hiyerarshisi.html> Erişim 28 Temmuz 2022.